

Sygn. akt I CSK 470/13

POSTANOWIENIE

Dnia 6 czerwca 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Barbara Myszka (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Naczelnika Drugiego Urzędu
Skarbowego w W.

przeciwko E. B. M. S.A. w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 6 czerwca 2014 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od postanowienia Sądu Apelacyjnego

z dnia 24 kwietnia 2013 r.

**uchyla zaskarżone postanowienie oraz postanowienie Sądu
Okręgowego w W. z dnia 16 stycznia 2013 r., sygn. akt ... 610/12, i
przekazuje sprawę temu Sądowi do rozpoznania
i do rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 16 stycznia 2013 r. Sąd Okręgowy w W. odrzucił pozew Skarbu Państwa - Naczelnika Drugiego Urzędu Skarbowego w W., skierowany przeciwko spółce „E. B. M.” S.A. z siedzibą w W., o zasądzenie kwoty 1 281 451 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 21 grudnia 2011 r. Zażalenie powoda na to postanowienie zostało przez Sąd Apelacyjny oddalone postanowieniem z dnia 24 kwietnia 2013 r.

Sąd Apelacyjny ustalił, że - według twierdzeń powoda - kwota objęta żądaniem pozwu wynika z dokonanych przez pozwaną nadpłat podatku dochodowego za 2001 i 2002 rok, zwróconych jej przez powoda, które - jak się następnie okazało - zostały zwrócone niezasadnie i stanowiły nienależne świadczenie. W zeznaniu podatkowym CIT-8 za rok 2001 r. pozwana zadeklarowała podatek dochodowy w kwocie 13.211.776,00 zł, który w całości zapłaciła. Dyrektor Urzędu Kontroli Skarbowej w K. decyzją z dnia 29 czerwca 2007 r. określił zobowiązanie pozwanej z tytułu podatku za rok 2001 na kwotę 13 050 836 zł, czyli o 160 940 zł niższą od uiszczonej przez pozwaną. Nadpłata została zwrócona na rachunek bankowy pozwanej, jednak Dyrektor Izby Skarbowej w K., decyzją z dnia 14 marca 2008 r., na skutek odwołania pozwanej, uchylił decyzję z dnia 29 czerwca 2007 r. i przekazał sprawę do rozpatrzenia Dyrektorowi Urzędu Kontroli Skarbowej w W. - jako organowi właściwemu. Na skutek skargi pozwanej, Wojewódzki Sąd Administracyjny w K. wyrokiem z dnia 2 października 2008 r. stwierdził nieważność decyzji z dnia 14 marca 2008 r. W tej sytuacji Dyrektor Izby Skarbowej w W., po rozpatrzeniu odwołania pozwanej od decyzji z dnia 29 czerwca 2007 r., decyzją z dnia 22 grudnia 2010 r. uchylił zaskarżoną decyzję i przekazał sprawę do rozpatrzenia Generalnemu Inspektorowi Kontroli Skarbowej w W., jako właściwemu organowi pierwszej instancji. Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej w W. postanowieniem z dnia 3 czerwca 2011 r. umorzył postępowanie kontrolne wszczęte przeciwko pozwanej w sprawie podatku dochodowego za rok 2001. W konsekwencji kwota 160 940 zł, a wraz z odsetkami - kwota 176 930 zł została niezasadnie zwrócona pozwanej, w związku z czym powód dochodzi tej kwoty tytułem zwrotu nienależnego świadczenia.

Decyzją z dnia 17 sierpnia 2007 r. Dyrektor Urzędu Kontroli Skarbowej w K. określił zobowiązanie pozwanej z tytułu podatku dochodowego za rok 2002 na kwotę 21 137 317 zł, czyli o 1 005 024 zł niższą od uiszczonej przez pozwaną. Nadpłata została zwrócona na rachunek bankowy pozwanej, jednak Dyrektor Izby Skarbowej w K. decyzją z dnia 14 marca 2008 r., na skutek odwołania pozwanej, uchylił decyzję z dnia 29 czerwca 2007 r. i przekazał sprawę do rozpatrzenia Dyrektorowi Urzędu Kontroli Skarbowej w W. - jako organowi właściwemu. Na skutek skargi pozwanej, Wojewódzki Sąd Administracyjny w K. wyrokiem z dnia 2 października 2008 r. stwierdził nieważność decyzji z dnia 14 marca 2008 r. W tej sytuacji Dyrektor Izby Skarbowej w W., po rozpatrzeniu odwołania pozwanej od decyzji z dnia 29 czerwca 2007 r., decyzją z dnia 22 grudnia 2010 r. uchylił zaskarżoną decyzję i przekazał sprawę do rozpatrzenia Generalnemu Inspektorowi Kontroli Skarbowej w W., jako właściwemu organowi pierwszej instancji. Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej postanowieniem z dnia 3 czerwca 2011 r. umorzył postępowanie kontrolne wszczęte przeciwko pozwanej w sprawie podatku dochodowego za rok 2002. W konsekwencji kwota 1 005 024 zł, a wraz z odsetkami - kwota 1 104 521 zł została niezasadnie zwrócona pozwanej, w związku z czym powód dochodzi tej kwoty tytułem zwrotu nienależnego świadczenia.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że sam fakt, iż powód skonstruował swoje roszczenie procesowe jako roszczenie o zwrot nienależnego świadczenia, nie pozwala na potraktowanie sprawy jako sprawy cywilnej w rozumieniu art. 1 k.p.c. Dochodzone świadczenie jest bowiem zbyt mocno zakorzenione w prawie podatkowym, aby możliwe było rozstrzyganie o nim w postępowaniu cywilnym. Powód nie znalazł w przepisach prawa administracyjnego podstawy prawnej, na podstawie której mógłby żądać zwrotu kwot przekazanych na konto bankowe pozwanej, w związku z czym uznał za możliwe skonstruowanie roszczenia cywilnoprawnego o zwrot nienależnego świadczenia. Rozumowanie takie jest dotknięte błędem logicznym, należało bowiem rozpocząć od postawienia pytania, czy organowi podatkowemu należy się zwrot nadpłat podatku w sytuacji, w której decyzja ustalająca wysokość podatku i nadpłaty została uchylona, a w jej miejsce przed upływem terminu przedawnienia zobowiązania podatkowego nie została wydana inna decyzja merytoryczna. Organy podatkowe powinny były wydać

ostateczną decyzję określającą wymiar podatku dochodowego należnego od pozwanej w roku 2001 i 2002 przed upływem terminów przedawnienia zobowiązań podatkowych za te lata. Gdyby tak się stało, nie byłoby przeszkód, aby na podstawie ostatecznej decyzji dochodzić od pozwanej spornych kwot na drodze administracyjnej. Ponieważ we właściwym czasie nie doszło do wydania tego rodzaju decyzji, w 2011 r. stwierdzono, że nie jest możliwe ustalanie wysokości zobowiązania podatkowego, które już się przedawniło i z tej przyczyny umorzono postępowanie. Ostatecznie w postępowaniu podatkowym nie rozstrzygnięto ile powinien wynosić podatek dochodowy od pozwanej w roku 2001 i 2002. Nie można przyjmować, że upływ terminu przedawnienia i związane z tym umorzenie postępowania spowodowały powstanie po stronie pozwanej zobowiązania o charakterze cywilnoprawnym. Powód w swoich pismach podkreślał, że kwot przekazanych na konto pozwanej nie może traktować jako zwrotu nadpłaty na równi z zaległością podatkową, ponieważ – zgodnie z art. 52 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (jedn. tekst: Dz.U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60 ze zm.; obecnie: Dz.U. z 2012 r., poz. 749 ze zm. - dalej: „ordynacja podatkowa”) – na równi z zaległością podatkową można traktować tylko taki zwrot podatku, który nastąpił z winy podatnika. W niniejszej sprawie zwrot nadpłat nastąpił bez winy pozwanej, z czego powód usiłuje wywieść dla niej negatywne konsekwencje. Gdyby sporna kwota stanowiła zaległość podatkową, nie ulegałoby wątpliwości, że zobowiązanie pozwanej z tego tytułu wygasłoby z upływem terminu przedawnienia. Zaaprobowanie koncepcji powoda oznaczałoby, że sąd godziłby się na obejście przez organy podatkowe przepisów o przedawnieniu zobowiązań podatkowych. Skoro w przepisach podatkowych brak podstawy prawnej do żądania zwrotu spornych kwot, to należy uznać, że powód nie ma prawa domagać się zwrotu tych kwot - tak jak nie miałby takiego prawa, gdyby zwrot podatku został dokonany z winy podatnika.

W skardze kasacyjnej od postanowienia Sądu Apelacyjnego powód, powołując się na podstawę określoną w art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c., wniósł o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Wskazał na naruszenie art. 199 § 1 pkt 1 w związku z art. 1 i art. 2 § 1 k.p.c. przez przyjęcie, że w sprawie, w której dochodzi zwrotu nienależnego świadczenia, powstałego na

skutek stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnej będącej podstawą prawną świadczenia, droga sądowa jest niedopuszczalna.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 1 k.p.c., kodeks postępowania cywilnego normuje postępowanie sądowe w sprawach ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz w innych sprawach, do których przepisy tego kodeksu stosuje się z mocy ustaw szczególnych. Sprawy te są sprawami cywilnymi, do rozpoznania których powołane są sądy powszechne oraz Sąd Najwyższy, chyba że przepisy szczególne przekazują je do właściwości sądów szczególnych lub innych organów (art. 2 § 1 i 3 k.p.c.).

W świetle utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego, ocena sprawy na tle art. 1 k.p.c., zależy od przedmiotu sprawy, czyli od przedstawionego pod osąd roszczenia, i przytoczonego przez powoda stanu faktycznego. Te dwa elementy konkretyzują stosunek prawny zachodzący między stronami, przez co kształtują charakter sprawy i nadają jej - lub odejmują - przymioty sprawy cywilnej. Dopuszczalność drogi sądowej zależy przy tym od stanu faktycznego, na którym powód w pozwie opiera swoje roszczenie, nie zaś od wykazania istnienia roszczenia. Wystarczy zatem twierdzenie strony o istnieniu roszczenia, natomiast jego zasadność może podlegać ocenie dopiero po przeprowadzeniu postępowania cywilnego (zob. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 1992 r., III CZP 138/91, OSNCP 1992, nr 7-8, poz. 128 i z dnia 3 września 1993 r., III CZP 108/93, OSNCP 1994, nr 5, poz. 96 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1998 r., I CKN 1000/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 6, z dnia 3 czerwca 1998 r., I CKN 1078/97, OSNC 1999, nr 2, poz. 28, z dnia 10 marca 1999 r., II CKN 340/98, OSNC 1999, nr 9, poz. 161, z dnia 22 sierpnia 2000 r., IV CKN 1188/00, OSNC 2001, nr 1, poz. 20, z dnia 6 maja 2003 r., V CK 435/02, nie publ., z dnia 14 września 2004 r., III CK 566/03, nie publ., z dnia 22 sierpnia 2007 r., III CZP 76/07, nie publ. i z dnia 4 grudnia 2009 r., III CSK 75/09, nie publ.).

Powód, występując z żądaniem zasądzenia od pozwanej kwoty 1 281 451 zł, powołał się na art. 410 § 2 w związku z art. 405 k.c. i twierdził, że pozwana

otrzymała w takiej kwocie nienależne świadczenie, ponieważ decyzje Dyrektora Urzędu Kontroli Skarbowej w K. z dnia 29 czerwca 2007 r. i z dnia 17 sierpnia 2007 r. zostały, z przyczyn proceduralnych, wyeliminowane z obrotu prawnego i nie doszło też do wydania innych decyzji, odmiennie określających wysokość zobowiązań pozwanej z tytułu podatku dochodowego za rok 2001 i 2002. W ordynacji podatkowej nie uregulowano natomiast trybu zwrotu kwot przekazanych podatnikowi na podstawie decyzji organu kontroli skarbowej, ustalającej zobowiązanie podatkowe w niższej kwocie od określonej przez podatnika, a następnie uchylonej.

Przytoczone twierdzenia nie pozostawiają wątpliwości co do tego, że powód wywodzi zgłoszone roszczenie z przepisów tytułu V księgi trzeciej kodeksu cywilnego, regulujących bezpodstawne wzbogacenie, w związku z czym sprawa niniejsza jest sprawą cywilną w rozumieniu art. 1 k.p.c.

Zajmując odmienne stanowisko, Sąd Apelacyjny wyszedł z założenia, że przy ocenie charakteru sprawy należy w pierwszej kolejności rozważyć, czy powodowi przysługuje dochodzone roszczenie. Założenie takie trzeba uznać za błędne, ponieważ - jak już niejednokrotnie podkreślał Sąd Najwyższy - dopuszczalność drogi sądowej nie jest uwarunkowana wykazaniem istnienia dochodzonego roszczenia, zależy natomiast od tego, czy powód opiera swoje roszczenie na zdarzeniach prawnych, które mogą stanowić źródło stosunków cywilnoprawnych.

Uszło też uwagi Sądu Apelacyjnego, że wykładnia art. 1 i 2 k.p.c. powinna pozostawać w zgodzie z przepisami art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 i art. 177 Konstytucji RP, które gwarantują każdemu prawo do sądu, stwarzając domniemanie kompetencji sądu powszechnego we wszystkich sprawach, z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów. Pojęcie sprawy cywilnej powinno być więc rozumiane szeroko i w żadnym wypadku nie może być uzależnione od oceny zasadności roszczenia, ponieważ ocena taka wykracza poza problematykę procesową (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2000 r., SK 12/99, OTK 2000, nr 5, poz. 143, uchwały Sądu Najwyższego z dnia 22 grudnia 1997 r., III CZP 59/97, nie publ., z dnia 16 maja

2007 r., III CZP 35/07, OSNC 2008, nr 7-8, poz. 72 i z dnia 6 czerwca 2012 r., III CZP 24/12, OSNC 2013, nr 1, poz. 5, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 2004 r., IV CK 113/03, nie publ. oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1998 r., I CKN 1000/97, z dnia 10 marca 1999 r., II CKN 340/98, z dnia 6 maja 2003 r., V CK 435/02, z dnia 14 września 2004 r., III CK 566/03 i z dnia 21 marca 2013 r., III CZP 9/13, OSNC-ZD 2014, nr A, poz. 12).

W sytuacji, w której sprawa ma charakter sprawy cywilnej, droga sądowa mogłaby być wyłączona tylko wtedy, gdyby przepisy szczególne przekazywały ją do właściwości sądów szczególnych lub innych organów (art. 2 § 1 i 3 k.p.c.). Podnoszona przez Sąd Apelacyjny okoliczność, że dochodzone świadczenie jest „...zbyt mocno zakorzenione w prawie podatkowym...”, niczego nie wyjaśnia. Za przepis szczególny przekazujący sprawę cywilną do właściwości organu administracyjnego można uznać tylko taki przepis, który wyraźnie wskazuje, że organ ten rozstrzyga daną indywidualną sprawę w sposób władczy w drodze wydania decyzji administracyjnej (zob. postanowienie Kolegium Kompetencyjnego przy Sądzie Najwyższym z dnia 29 marca 1995 r., III PO 10/94, OSNAPIUS 1995, nr 16, poz. 210). Poza tym, jak już podkreślał Sąd Najwyższy, przepis przekazujący rozpoznawanie określonych spraw do właściwości innych organów należy - w razie wątpliwości - interpretować ściśle (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca stycznia 1992 r., III CZP 138/91, OSNCP 1992, nr 7-8, poz. 128 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2007 r., IV CSK 390/06, nie publ.).

Konkludując, trzeba stwierdzić, że zaskarżone postanowienie wydane zostało z naruszeniem art. 199 § 1 pkt 1 w związku z art. 1 oraz art. 2 § 1 k.p.c.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie oraz postanowienie Sądu Okręgowego z dnia 16 stycznia 2013 r. i przekazał sprawę temu Sądowi do rozpoznania i do rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

